

توان‌ها و قابلیت‌های اکوتوریستی مناطق حفاظت‌شده محیط‌زیست در جهت توسعه پایدار بررسی (مطالعه موردی: منطقه‌ی حفاظت‌شده جهان‌نمای گرگان)

امیر صابری*

علیرضا صالحی کارونیان**

زینب صالحی کارونیان***

چکیده

اکوتوریسم در یک تعریف کلی عبارت است از گسترش توریسم طبیعت بر مبنای مسئولیت‌پذیری در برابر محیط‌زیست است و هرگونه برنامه‌ریزی اکوتوریسم رسیدن، به توسعه پایدار از اولویت برخوردار است. تحقیق حاضر با عنوان بررسی قابلیت‌ها و توانمندی‌های اکوتوریستی منطقه حفاظت‌شده جهان‌نما بر آن است با برنامه‌ریزی اکوتوریستی و شناخت اولویت‌ها به توسعه پایدار نائل آید. منطقه حفاظت‌شده جهان‌نما در رشته‌کوه‌های البرز در جنوب استان گلستان قرار دارد. این منطقه دارای چشم اندازه‌ای زیبا و آب‌وهوای مناسب بوده و از پوشش گیاهی و زیستگاه‌های جانوری غنی و آثار باستانی زیادی برخوردار است منطقه جهان‌نما با ۳۰۶۵۰ هکتار و وجود بیش از ۴۰ چشمه آب و مناظر بکر طبیعی از مناطق مثال‌زدنی حفاظت‌شده در شمال کشور به شمار می‌آید که وجود همین مؤلفه‌ها سبب اهمیتی اکوتوریستی این منطقه شده است. در این پژوهش سعی بر این است با بررسی توانمندی‌های این منطقه که شامل ویژگی‌های طبیعی، کسب درآمد مردم بومی محلی و شناخت گردشگران از منطقه است به تأثیرات این موارد بر

* عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبائی

** کارشناس ارشد برنامه‌ریزی توریسم (نویسنده مسئول) salehi_alireza@ymail.com

*** کارشناس ارشد جغرافیای سیاسی

انگیزه‌ای ورود گردشگران به منطقه پرداخته شود. این تحقیق با روش کتابخانه‌ای و اسنادی و با مشاهدات میدانی و ابزار پرسش‌نامه به جمع‌آوری اطلاعات از ساکنان بومی و کارشناسان مربوطه پرداخته شد. تعداد نمونه مورد بررسی ۳۸۴ نفر است که ۳۶۴ نفر از ساکنین محلی و ۲۰ نفر دیگر از کارشناسان انتخاب شده‌اند. نمونه‌گیری با استفاده از جدول مورگان صورت گرفته است. در این تحقیق بر اساس مبانی نظری تحقیق و پیشینه تحقیق فرضیاتی مطرح شده که نتایج آزمون‌های آماری آن‌ها نشان‌دهنده‌ی آن است که بر اساس وجود ویژگی‌های طبیعی و تأثیرات آن بر انگیزه ورود گردشگران به منطقه، رابطه‌ی معناداری وجود دارد که سبب ورود گردشگران به منطقه‌ی جهان‌نما می‌گردد. همچنین شناخت مردم از منطقه باعث افزایش انگیزه‌ی گردشگران جهت ورود و افزایش درآمد ساکنان بومی محلی شده است.

واژه‌های کلیدی: قابلیت‌های اکوتوریستی، مناطق حفاظت‌شده، جهان‌نمای گرگان

مقدمه

منابع طبیعی در بسیاری از کشورهای جهان پشتوانه اصلی رشد و توسعه اقتصادی به شمار می‌آید و آن‌ها را بزرگ‌ترین سرمایه ملی می‌نامند. در کشور ما منابع طبیعی در واقع ضامن تداوم حیات و مایه بقاء است تا آن حد که بسیاری از طرح‌های توسعه و عمرانی در گرو حفظ منابع طبیعی و توسعه آن‌ها است، در غیر این صورت، این طرح‌ها نقش خود را از دست داده و در نتیجه نابودی منابع طبیعی، دستاوردهای رشد و توسعه نیز بر باد می‌رود. توسعه پایدار فرایندی است که طی آن مردم یک کشور نیازهای خود را برمی‌آورند و سطح زندگی خود را ارتقاء می‌بخشند، بدون اینکه از منابعی که نسل‌ها آینده تعلق دارد مصرف کنند. (زاهدی، ۱۳۸۹: ۱). باتلر در سال ۱۹۹۳ توریسم پایدار را توریستی تعریف کرده است که بتواند در یک محیط در زمان نامحدود ادامه یابد و از نظر انسانی و فیزیکی به محیط‌زیست صدمه نزند و تا بدان حد فعال باشد که به توسعه سایر فعالیت‌ها و فرایندهای اجتماعی لطمه وارد نیاورد. لذا توریسم پایدار آن نوع توریسم است که توسعه پایدار را تسهیل کند. (زاهدی، ۱۳۸۹: ۳) مناطق طبیعی زیادی در جوامع سنتی دنیا وجود دارد که مسافران زیادی را جذب می‌کنند. از زمان استعمار کشورهای حاره‌ای به وسیله اروپایی‌ها، آنچه از تصمیم‌گیری‌های مدیریتی در خصوص توسعه اقتصادی مشاهده می‌شود و در بخش توریسم کمتر دیده می‌شود. رشد و توسعه توریسم عموماً، از سوی شرکت‌های خصوصی واقع در شهرهای دور و حتی کشورهای خارجی کنترل می‌گردد. دولت‌ها در ابتدا درصدد این بودند که نقش و مشارکت مردم محلی را در فعالیت‌های مناطق حفاظت‌شده انکار کنند. در سال‌های اخیر، طرفداران حفظ محیط‌زیست در پی شناخت نقش حیاتی جوامع روستایی و ساحلی در حفظ تنوع زیست‌محیطی می‌باشند. تعداد زیادی از مدیران مناطق حفاظت‌شده، مکانی طرح‌ریزی کرده‌اند تا از این جوامع در همکاری و مشارکت در پروسه‌های کنترل و برنامه‌ریزی بهره‌جویند. در عین حال گرایش و اشتیاق توریست برای یادگیری فرهنگ سنتی و ناب جوامع موجود در این‌گونه مناطق، مسئولین را بر آن داشتند تا از ساکنین این مناطق جهت مشارکت، درخواست همکاری نمایند. و این عامل منجر به رشد آگاهی جوامعی می‌شود که فرصت‌های توریستی به آن‌ها عرضه می‌گردد. هر چه این جوامع بهتر سازمان‌دهی شوند و به شکل سرزمین‌های سنتی باقی بمانند از امتیاز بیشتری جهت جذب توریست برخوردارند در سال ۱۹۹۰ تعدادی از بومیان محلی و گروه‌های محلی دیگر به‌عنوان بخشی از استراتژی توسعه اکوتوریسم مورد توجه قرار گرفتند (وسچه، ۱۹۹۶)

بیان مسئله

در جهان امروز که فناوری مدرن دگرگونی‌های همه‌جانبه‌ای را پدید آورده و ارتباطات و حمل‌ونقل بسیار پیچیده شده است زندگی انسان را به‌ویژه در جوامع شهری، با مشکلات زیادی از جمله، تقسیم‌کار، تولید انبوه خستگی شدید و طاقت‌فرسا مواجه ساخته است لذا مسافرت و تغییر مکان موقت برای رفع خستگی‌ها و تجدیدقوای جسمی و روحی امری ضروری به نظر می‌رسد.

گردشگر کسی است که به منظوری غیر از کسب‌وکار برای مدتی بیش از یک شبانه‌روز و کمتر از یک سال به سرزمینی جز محیط متعارف خود پای می‌گذارد و در آن اقامت می‌گزیند (رنجبران و زاهدی، ۱۳۸۹: ۸). صنعت توریسم امروزه به‌قدری در توسعه اقتصادی اجتماعی کشورها اهمیت دارد که اقتصاددانان آن را ((صادرات نامریی)) نام نهادند. (رضوانی، ۱۳۹۰: ۸). فعالیت‌های گردشگری و محیط‌زیست اعم از محیط طبیعی و یا مصنوعی به‌غایت به همدیگر در تعامل هستند و این رابطه متقابل و همزیستی میان محیط و گردشگری است. در سال ۲۰۰۰ میلادی یونسکو ایران را در مقام هفتم ذخیره‌گاه‌های زیست‌کره زمین شناسایی کرده است (طلیعه علیا، ۱۳۹۰: ۵). با توجه به رشد روزافزون گردشگران در دنیا و آثار مخرب که گردشگران در محیط به‌جا می‌گذارند نیاز به کاهش این اثرات تخریبی بیش از پیش احساس می‌شود. در این بین یکی از زیرشاخه‌های موردعناایت در گردشگری، اکوتوریسم، است مناطق حفاظت‌شده، دارای شرایط ویژه و استثنایی هستند این مناطق از جمله محدودهایی پرجاذبه برای توسعه بوم‌گردی کشور محسوب می‌شوند. فراوانی و گوناگونی مناظر طبیعی، گوناگونی گیاهی و جانوری، این مناطق را بسیار مستعد، توریسم بوم‌گردی نموده است و در این میان می‌تواند در سطح محلی، ملی، فراملی پذیرای گردشگران ایرانی و خارجی در سطح وسیعی باشند (کلانتری و پرچیانلو، ۱۳۷۸: ۵). مناطق مختلف ایران از نظر مناظر طبیعی دارای پتانسیل‌های بالقوه‌ای است. استان گلستان به دلیل دارا بودن پدیده‌های طبیعی مانند دریا، جنگل، کوه، تالاب، رودخانه، گل‌فشان‌ها، بیابان، آبشارها و مناطق حفاظت‌شده دارای پتانسیل و قابلیت‌های فراوانی است. در استان گلستان منطقه حفاظت‌شده‌ی، جهان‌نما در سال ۱۳۵۲ برابر مصوبه شورای عالی حفاظت محیط‌زیست با وسعتی معادل ۳۰۶۵۰ هکتار تحت حفاظت قرار گرفته است (نیک نژاد، ۱۳۸۲: ۹۷). این منطقه با داشتن منظر زیبا و چشم‌اندازهای جالب و آبشارها و دره‌ها و همچنین جنگل‌های پهن‌برگ و گونه‌های جانوری متنوع، آثار تاریخی، نظیر قبرستان، قلعه‌ها و برج رادکان که با اعمال مدیریت

صحیح می‌تواند به یکی از قطب‌های مهم توریستی تبدیل گردد (همان) در داخل منطقه حفاظت‌شده حدود ۴ روستا به نام‌های حاجی‌آباد - آب دره - سعدآباد محله و زیارت وجود دارد. تنها روستایی که تعداد سکنه‌ی آن قابل‌ملاحظه است و هم‌اکنون تبدیل به یکی از روستاهای توریستی و اقامتی شده، روستای زیارت است و بقیه روستاها بیلاقی بوده و فقط در فضول مساعد دارای جمعیت است. با این حال می‌توان با بررسی‌های دقیق و توان سنجی اکوتوریستی منطقه این منطقه حفاظت‌شده را به یکی از قطب‌های اساسی اکوتوریستی کشور و جهان تبدیل کرد.

پیشینه تحقیق

جوزی و همکاران (۱۳۸۹) در پژوهشی با عنوان برنامه راهبردی توسعه اکوتوریسم در منطقه حفاظت‌شده‌اند بوشهر که به روش فریمن انجام‌گرفته است در گام نخست زون‌های منطقه حفاظت‌شده به روش ارزیابی چند معیاره تعیین شد و سپس با تکمیل پرسشنامه کلاوسون در قالب روش هزینه سفر (TCM) نیز کار ارزش‌گذاری بررسی و تحلیل شاخص تقاضای اکوتوریسم منطقه را مورد مطالعه انجام دادند که در نهایت نتایج به‌دست‌آمده مؤید آن بود که علی‌رغم وجود جاذبه‌های طبیعی کم‌نظیر که بالقوه می‌توان این منطقه را به قطب گردشگری طبیعت در مناطق حفاظت‌شده بدل نماید. کمبودهایی چون ضعف در امکانات زیر بنایی، عدم معرفی و تبلیغات مناسب سبب شده محدوده تحت بررسی در جدول برنامه‌ریزی راهبردی در شرایط رقابتی قرار گیرد. محرم نژاد و آقاخانی (۱۳۸۸) در مقاله‌ای با عنوان ارزیابی و فرصت‌های عوامل راهبردی صنعت اکوتوریسم در منطقه حفاظت‌شده جاجرود پرداخته‌اند که در این پژوهش از ماتریس IFE و EFE استفاده کردند که نتایج نشان‌دهنده این مطلب است که اکوتوریسم در این منطقه از وضعیت مناسبی برخوردار نبوده است از این‌ها، مستلزم به‌کارگیری مدیریتی یکپارچه بر اساس عناصر زیست‌محیطی، اجتماعی و اقتصادی است محمدی چشمه و زنگی‌آبادی (۱۳۸۷) در مقاله‌ای با عنوان امکان‌سنجی توانمندی‌های اکوتوریسم استان چهارمحال بختیاری با روش (سوات) پرداختند. که در این میان با بررسی توانایی‌های این استان در زمینه صنعت نوپای اکوتوریسم به علت موقعیت جغرافیایی این استان و آب و هوایی مطبوع و دل‌پذیر به‌ویژه در فصل بهار و تابستان است که همچنین مانع اساسی و ضعف بزرگ در راه رسیدن به اهداف را تعدد تصمیم‌گیران و مسائل مدیریتی و ضعف زیرساخت‌ها می‌دانستند

مسعودی و همکاران (۱۳۸۶) در پژوهشی به بررسی طیف‌های فرصت‌های تفریحی دریکی از مناطق مستعد گردشگری با توجه به نظرات بازدیدکنندگان از آن محل پرداختند که به همین منظور از پرسشنامه برای ترجیحات تفریحی استفاده کردند و برای تحلیل اطلاعات جمع‌آوری شده از نرم‌افزار spss استفاده کرده‌اند که نتایج نشانگر تغییر تدریجی تمایلات بازدیدکنندگان در انتخاب فعالیت‌های تفریحی است که به ترتیب شامل این‌ها است: پرند بینی، شنا، عکاسی، فیلم‌برداری، منظره بینی، سوارکاری و... غیره بوده است. محرم نژاد (۱۳۸۶) در پروژه‌ای در ارتباط با جهان‌نما و تدوین مدیریت اکوتوریسم این منطقه پیشنهادها ذیل را ابراز می‌دارد که: اکوتوریسم. و توریسم در جهان‌نما دربرگیرنده مواردی مانند حفاظت از منابع زیستی و هویت فرهنگی و اجتماعی، درآمدزایی پایدار، ایجاد تدریجی خودگردانی مالی، ایجاد مشارکت‌های عمومی کلیه ذینفع‌ها در فرآیند تصمیم‌گیری و بالاخره همکاری با سازمان‌ها و برنامه‌های اکو گردشگری سطح کشوری و جهانی باشد. تولایی (۱۳۸۵) در مقاله‌ای با عنوان بوم‌گردی در استان گلستان، به ارائه مدلی برای تحقیق بوم‌گردی پایدار دست یابد. چون هرگونه تلاش در این مسیر منجر به رشد اقتصادی استان می‌انجامد. تفویض کنترل منابع اماکن اکوتوریستی استان، مسیریابی‌های مجدد جاده اصلی تهران مشهد و با توجه به خسران‌های زیادی که گردشگران در مسیر راه فراهم آوردند به ارائه یکسری از پیشنهادها پرداخت که عبارت‌اند از تجهیز جاذبه‌های طبیعی استان به‌ویژه پارک جهان‌نما به امکانات و تأسیسات و غیره بوده است. شریفی و همکاران (۱۳۸۴) در تحقیقی، یک مدل علمی برای ارزیابی و برآورد قابلیت‌ها بهره‌وری تفریحی دستگاه‌های حفاظتی را موردتوجه قرار دادند و برای این کار از اندیکس پوشش گیاهی سطحی و عملکرد زیستگاه به ترتیب به‌عنوان شاخص‌های استاندارد، اکوسیستم‌های محلی و منطقه‌ای استفاده کردند. و طی یک کار میدانی داده‌های آماری موردنیاز جمع‌آوری و با تجزیه تحلیل و آزمون آماری هشت متغیر معنادار انتخاب کردند. درنهایت دستاورد این تحقیق، برنامه‌ریزی اکوسیستم با رویکرد اکولوژیک در پارک‌های طبیعی منطقه خزری ایران را ارتقاء دهد...Boers و همکاران (2007) در مقاله خود تحت عنوان برنامه‌ریزی شالوده توریسم پایدار با نگرش Gis معتقدند که این نوع برنامه‌ریزی در چارچوب جاذبه، سرویس‌دهی و امکانات حمل‌ونقل استوار است و می‌تواند یک بینش صحیح در مورد مدیریت مناطق حفاظت‌شده و یک طرح آینده‌نگر را فراهم نماید. Zanderson (2005) در مقاله‌ای در ارتباط با گردشگاه‌های جنگلی و مطالعات مربوط به آن در شرق اروپا با استفاده از روش هزینه سفر ارائه دادند. نتایج

به‌دست‌آمده نشان داد که میانگین سود عایدی برای هر یک از ساکنین محلی به ازای ورود گردشگر به داخل منطقه ۱۲۲ دلار آمریکا در یک دوره ماهانه پیش‌بینی شده است. Chen و همکاران (2004) مطالعاتی به‌منظور ارزیابی منافع ناشی از کاربری گردشگری طبیعت در یک منطقه ساحلی در امتداد شرقی جزیره ژیانمن چین به روش هزینه سفر انجام دادند. جمع ارزش این ساحل و اماکن تفرجگاهی مرتبط با آن بیش از ۵۳ میلیون دلار آمریکا در ماه تخمین زده شده است. Chin chen (2002) ارزش اقتصادی باغ (fashan botanica) در کشور تایوان را از طریق روش هزینه سفر بررسی کردند. نتایج به‌دست‌آمده از این تحقیق نشان داد که میانگین سود عایدی از تفرج سالانه برای هر یک از ساکنین محلی به میزان ۴۰۹ دلار آمریکا و سود کلی تفرج در حدود ۲۳ میلیون دلار در سال برآورده می‌شود. fennell (1999) اکوتوریسم را در تگزاس و انواع جاذبه‌های اکوتوریستی و چگونگی توسعه منطقه‌ای را بررسی کرد. Abidin (1999) توسعه اکوتوریسم سیستماتیک در مناطق تاریخی، فرهنگی و پروژه‌هایی برای سیستم حفاظت‌شده در مالزی را موردبررسی قرار داده است.

اهداف تحقیق

- شناسایی قابلیت‌های اکوتوریستی منطقه جهان‌نما
- شناسایی نقش قابلیت‌های اکوتوریستی منطقه جهان‌نما در توسعه اقتصادی و اجتماعی
- کمک به ارائه طرح مدیریتی جهت برنامه‌ریزی بلندمدت در منطقه حفاظت‌شده‌ی جهان‌نما
- تعمیم نتایج حاصله از مطالعه اکوتوریسم منطقه به‌عنوان الگوی مناسب برای مناطق مجاور
- شناسایی نقش اکوتوریسم در ابعاد اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی
- ارائه یک چارچوب نظری برای مطالعه و تحلیل اکوتوریست

فرضیه‌ها

- ۱- به نظر می‌رسد ویژگی‌های طبیعی منطقه حفاظت‌شده جهان‌نما بر انگیزه گردشگران جهت بازدید از آن تأثیرگذار است
- ۲- به نظر می‌رسد شناخت و آگاهی گردشگران از منطقه حفاظت‌شده جهان‌نما بر انگیزه آنان برای بازدید از آن تأثیرگذار است.

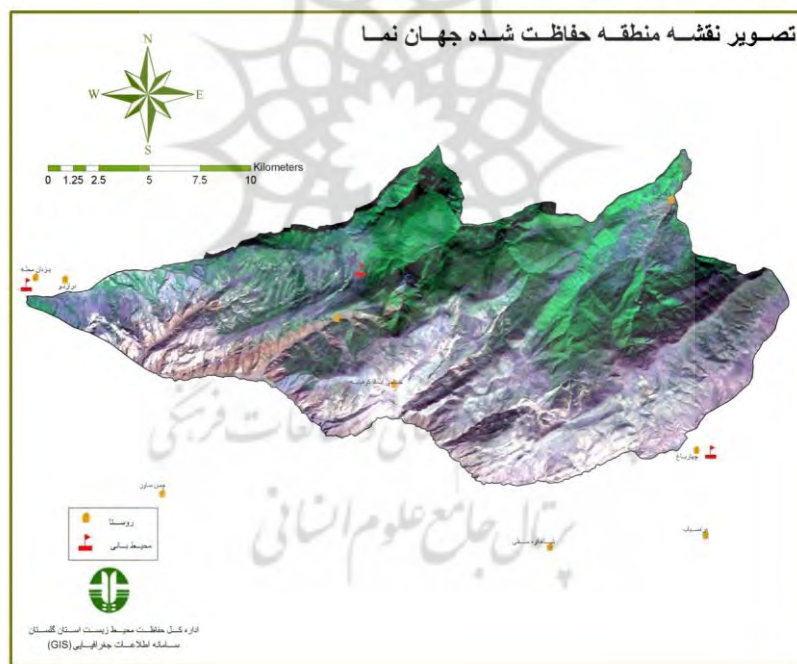
۳- به نظر می‌رسد حضور گردشگران در منطقه حفاظت‌شده جهان‌نما برافزایش درآمد ساکنین بومی تأثیرگذار بوده است

محدوده مورد مطالعه و روش تحقیق

محدوده مورد مطالعه

موقعیت جغرافیایی

منطقه حفاظت‌شده جهان‌نما در ارتفاعات جنوب گرگان و جنوب شرقی کردکوی در سلسله جبال البرز بین ۳۵°، ۳۶ تا ۴۲°، ۳۶ شمالی و ۸°، ۵۴ تا ۵°، ۳۶ شرقی قرار گرفته است. این منطقه با طبقه‌بندی معادل IUCN، جزء مناطق طبقه V قرار می‌گیرد (seminar on ecotourism, 2000)

منبع: اداره کل محیط‌زیست استان گلستان

این منطقه از شمال به طرح جنگلداری کردکوی، شصت کلاً، زیارت و از شرق به چهارباغ، از طرف غرب به دراز نو و از جنوب به رودخانه‌ی چهارباغ و رادکان (که پس از

مسافتی به نام نکا رود نامیده می‌شود محدود می‌گردد. تقریباً کلیه نقاط منطقه حفاظت‌شده جهان‌نما کوهستانی است. ارتفاعات منطقه از ۶۰۰ متر در مرز شمالی اطراف شصت کلاً تا ۳۰۶۴ متر در ضلع جنوب شرقی اطراف گیجان متغیر است. بهترین راه‌های دسترسی به منطقه دو مسیر است. مسیر شرقی از طریق راه گرماب دشت به چهارباغ و مسیر غربی از طریق کردکوی و دراز نو. هر دو مسیر دارای راه‌های کوهستانی و پر پیچ خم بوده و در نیمه دوم سال عبور از آن‌ها به نسبت دشوار است. کوه‌های مهم منطقه عبارت است از زیاد ولنده کوه در شرق، ترکت در شمال، شاه‌پسند و چلستان در مرکز و دو کالی در غرب منطقه حفاظت‌شده. (شربت، ۱۳۸۹: ۸). تعداد دره‌های عمیق و بسیار چشمگیر در این منطقه کم نیست و از معروف‌ترین آن‌ها می‌توان از دره ترکت در شمال، دره‌های سرخ کشه، سفید دره و جاینگ بلینگ در جنوب و دره مغزی در جنوب غربی را نام برد علاوه بر رودخانه مهم چهارباغ که سرتاسر مرز جنوبی منطقه حفاظت‌شده را تشکیل می‌دهد، چندین رود دیگر نیز در آن جاری است. مهم‌ترین رودخانه‌های موجود عبارت از: زیارت، سفیدرود، ترکت و انشعابات آن و رودخانه مغزی، پس از پیوستن رودخانه شاه کوه به رودخانه چهارباغ و پس از طی مسافتی حدود ۲۰ کیلومتر رودخانه رادکان نامیده می‌شود که سرچشمه اصلی رودخانه نکا است. (کیابی و قائمی، ۱۳۷۹: ۲)

روش تحقیق

این پژوهش بنا به ماهیت، موضوع و اهدافی که برای آن پیش‌بینی شده است از نوع توصیفی و در زمره تحقیقات کاربردی است. برای جمع‌آوری اطلاعات موردنیاز در این پژوهش از روش‌های زیر استفاده شده است: ۱- روش اسنادی (کتابخانه‌ای) که با مراجعه به کتب، مقالات، آمارنامه‌ها و اطلاعات سازمانه‌ها و ادارات به‌دست‌آمده است. ۲- روش میدانی: که با توجه به اهداف و سؤالات، با تهیه پرسش‌نامه و مراجعه به منطقه مورد تحقیق، اطلاعات موردنظر به‌دست‌آمده است.

زمانی که نه از واریانس جامعه و نه از احتمال موفقیت یا عدم موفقیت متغیر اطلاع دارید و نمی‌توان از فرمول‌های آماری برای برآورد حجم نمونه استفاده کرد از جدول مورگان استفاده می‌کنیم. این جدول حداکثر تعداد نمونه را می‌دهد به همین منظور در این پایان‌نامه با توجه به جدول مورگان حجم نمونه به دست آمد و با توجه به این‌که جامعه آماری این پژوهش از ۱۰۰ هزار نفر بیشتر بوده است به همین منظور طبق جدول مورگان حداکثر تعداد نمونه که همان ۳۸۴ نفر بوده است تعیین گردید. در تحقیق حاضر

تجزیه و تحلیل اطلاعات جمع‌آوری شده از منابع اسنادی و کار میدانی به وسیله نرم‌افزار spss انجام گرفته است.

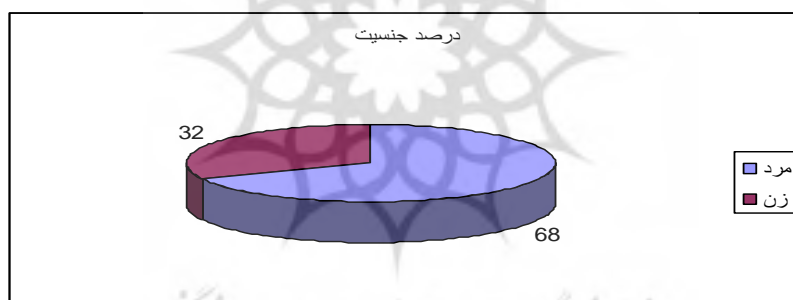
و هم‌چنین از آزمون t جهت تعیین روابط متغیرهای تحقیق استفاده می‌شود تا بتوان میزان توانمندی‌های اکوتوریستی منطقه حفاظت‌شده جهان‌نما را تعیین ساخت در این تحقیق از پرسش‌نامه به‌عنوان ابزار جمع‌آوری اطلاعات بهره گرفته شده است این پرسشنامه حاوی ۴۰ سؤال در مورد موضوع تحقیق است.

یافته‌های توصیفی

- درصد جنسیتی پاسخگویان

با توجه به نتایج به‌دست‌آمده از تحقیق در حدود ۶۸ درصد از پاسخگویان به سؤالات پرسشنامه را مردان و ۳۲ درصد از آن را زنان تشکیل داده‌اند که در نمودار زیر نشان داده شده است.

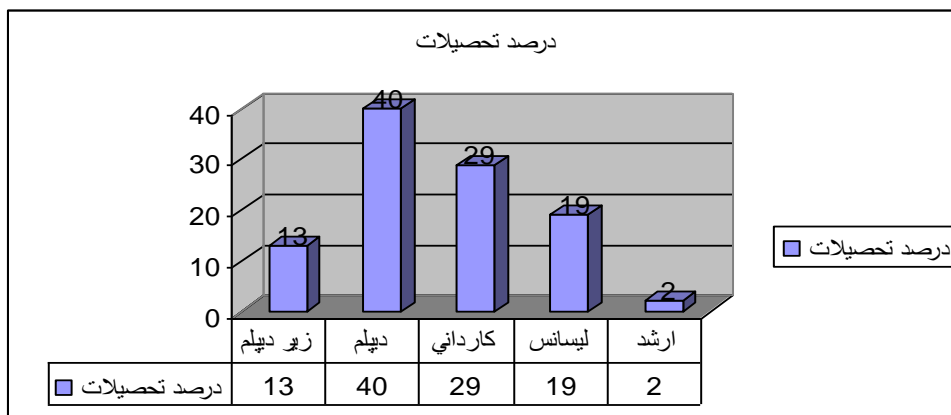
درصد جنسیتی پاسخگویان

سطح تحصیلات پاسخگویان

با توجه به نتایج به‌دست‌آمده از تحقیق در حدود ۱۳ درصد از پاسخگویان به سؤالات پرسشنامه دارای مدرک زیر دیپلم، ۴۰ درصد دیپلم، ۲۹ درصد فوق‌دیپلم، ۱۶ درصد دارای مدرک لیسانس و ۲ درصد فوق‌لیسانس به بالا بوده‌اند که می‌توانیم در نمودارهای زیر مشاهده نماییم.

توان‌ها و قابلیت‌های اکو توریستی مناطق... ۷۳

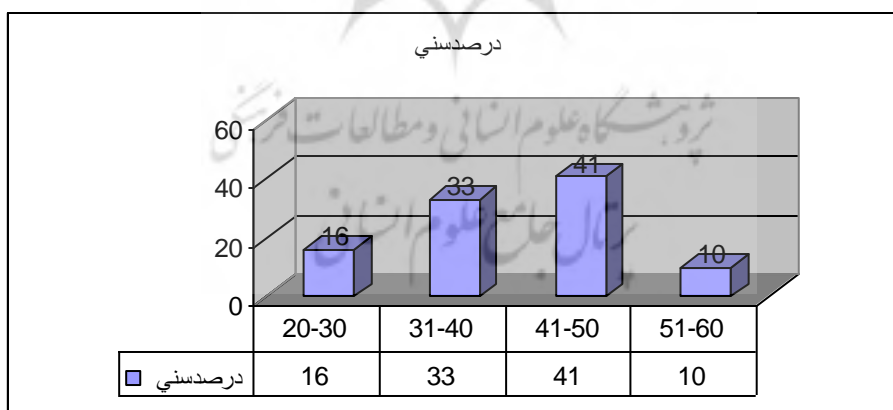

سطح تحصیلات پاسخگویان

- سن پاسخگویان

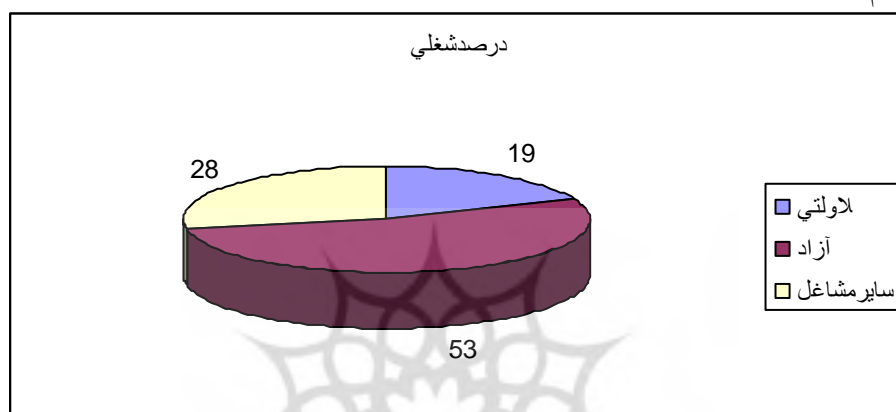
با توجه به نتایج به دست آمده از تحقیق در حدود ۱۶ درصد از پاسخگویان به سؤالات پرسشنامه در گروه سنی بین ۲۰ تا ۳۰ سال، در حدود ۳۳ درصد در گروه سنی ۳۱ تا ۴۰ سال، ۴۱ درصد از پاسخگویان در گروه سنی ۴۱ تا ۵۰ سال، ۱۰ درصد در گروه ۵۱ تا ۶۰ سال بوده‌اند که می‌توانیم در نمودار زیر مشاهده نماییم

درصد سنی پاسخگویان

با توجه به نتایج به دست آمده در حدود ۲۶ درصد از پاسخگویان به سؤالات پرسشنامه دارای سکونت بین ۱۰ تا ۲۰ سال، ۴۵ درصد سکونتی بین ۲۱ تا ۳۰ سال، ۲۱ درصد سکونتی

بین ۳۱ تا ۴۰ سال و ۸ درصد سکونتی ۴۱ سال و بالاتر دارند و توجه به نتایج به دست آمده از سؤالات پرسشنامه در حدود ۱۹ درصد از پاسخگویان دارای شغلی دولتی، ۵۳ درصد شغل آزاد و ۲۸ درصد سایر مشاغل را دارا می‌باشند همچنین با توجه به نتایج به دست آمده از سؤالات پرسشنامه در حدود ۱۹ درصد از پاسخگویان دارای شغلی دولتی، ۵۳ درصد شغل آزاد و ۲۸ درصد سایر مشاغل را دارا می‌باشند که می‌توانیم در نمودار ذیل مشاهده نماییم.

یافته‌های تحلیلی استنباطی

آزمون فرضیه اول

H_0 = به نظر می‌رسد ویژگی‌های طبیعی منطقه حفاظت شده جهان‌نما بر انگیزه گردشگران جهت بازدید از آن تأثیرگذار نیست

H_1 = به نظر می‌رسد ویژگی‌های طبیعی منطقه حفاظت شده جهان‌نما بر انگیزه گردشگران جهت بازدید از آن تأثیرگذار است

برای آزمون فرضیه اول با توجه به گویه‌هایی چون؛ وجود روستاهای بیلاقی در جهان‌نما، ویژگی‌های منطقه، آلودگی محیط، بارش و برف و کولاک، چشم اندازه‌ای زیبا، تنوع گونه‌های گیاهی، راه‌ها و جاده‌ها، مناسب بودن زیرساخت‌های طبیعی، درختان کهن سال و قدیمی، مراتع و غیره می‌توان به این نتیجه دست‌یافت که با توجه به مقایسه حد متوسط گویه‌های مورد ارزیابی شاخص ویژگی‌های طبیعی و شرایط وضع موجود از دیدگاه ساکنان منطقه و کارشناسان مندرج در جدول (۱) می‌توان استنباط که (sig) به دست آمده که پایین‌تر از سطح آلفا ۰/۰۵ بوده) مطلوبیتی بیشتری متوسط داشته است و

توان‌ها و قابلیت‌های اکو توریستی مناطق... ۷۵

بیان داشت که ویژگی‌های طبیعی منطقه جهان‌نما بر انگیزه گردشگران جهت ورود و بازدید از منطقه تأثیرگذار است.

جدول ۱. سطح تأثیرگذاری ویژگی‌های طبیعی

سطح معناداری	حد متوسط	میانگین وضع موجود	اماره t	شاخص	
۰/۰۰۰	۴۵	۵۲/۱۸	۶/۳۸	مردم	ویژگی‌های طبیعی
۰/۰۰۰	۴۵	۴۹/۶۷	۴/۱۰	کارشناسان	

منبع: یافته‌های تحقیق

آزمون فرضیه دوم

H0= به نظر می‌رسد شناخت و آگاهی گردشگران از منطقه حفاظت‌شده جهان‌نما بر انگیزه آنان برای بازدید از آن تأثیرگذار نیست.

H1= به نظر می‌رسد شناخت و آگاهی گردشگران از منطقه حفاظت‌شده جهان‌نما بر انگیزه آنان برای بازدید از آن تأثیرگذار است

برای آزمون فرضیه دوم با توجه به گویه‌هایی چون: علائم اطلاع‌رسانی فرهنگی در شبکه‌های استانی و ملی، آشنایی مردم با فرهنگ گردشگری، اثرات تبلیغات، نیروی انسانی جهت هدایت و نظارت بر گردشگران، هماهنگی دستگاه‌های ذی‌ربط، آگاهی از امکانات و غیره می‌توان به این نتیجه دست‌یافت که با توجه به مقایسه حد متوسط گویه‌های مورد ارزیابی شاخص تبلیغات و راهنمایی و شرایط وضع موجود از دیدگاه ساکنان منطقه و کارشناسان مندرج در جدول (۲) می‌توان استنباط که (sig) به دست آمده که پایین‌تر از سطح آلفا ۰/۰۵ بوده) مطلوبیتی بیشتری داشته است و بیان داشت که شناخت و آگاهی گردشگران از منطقه حفاظت‌شده جهان‌نما بر انگیزه آنان برای بازدید از آن تأثیرگذار است.

جدول ۲. سطح تأثیرگذاری شناخت و آگاهی گردشگران از منطقه حفاظت‌شده

سطح معناداری	حد متوسط	میانگین وضع موجود	اماره t	شاخص	
۰/۰۰۰	۳۰	۳۵/۴۰	۳/۲۴	مردم	تبلیغات و راهنمایی
۰/۰۰۰	۳۰	۳۳/۰۷	۵/۷۷	کارشناسان	

منبع: یافته‌های تحقیق

آزمون فرضیه سوم

H0= به نظر می‌رسد حضور گردشگران در منطقه حفاظت‌شده جهان‌نما برافزایش درآمد ساکنین بومی تأثیرگذار نمی‌باشد

H1= به نظر می‌رسد حضور گردشگران در منطقه حفاظت‌شده جهان‌نما برافزایش درآمد ساکنین بومی تأثیرگذار بوده است

برای آزمون فرضیه دوم با توجه به گویه‌هایی چون؛ آگاهی ساکنان از اثرات اقتصادی، وضعیت مدیریتی در فرایندهای اقتصادی، برگزاری جشنواره‌های فصلی، مشارکت مردم در فعالیت‌های گردشگری، دگرگونی در شرایط اقتصادی، وجود تصویر بومی از گردشگری و رشد اقتصادی و افزایش درآمد، تبلیغات گسترده اقتصادی، مسافرت‌های ساکنان بومی، روند گردشگری منطقه در ذخیره و پس اندازهای ساکنان بومی اشتغال ساکنان بومی و غیره می‌توان به این نتیجه دست‌یافت که با توجه به مقایسه حد متوسط گویه‌های مورد ارزیابی شاخص توسعه اقتصادی و افزایش درآمد ساکنان بومی و شرایط وضع موجود از دیدگاه ساکنان منطقه و کارشناسان مندرج در جدول (۳) می‌توان استنباط که (sig) به‌دست آمده که پایین‌تر از سطح آلفا ۰/۰۵ بوده) مطلوبیتی بیشترین متوسط داشته است و بیان داشت که حضور گردشگران در منطقه حفاظت‌شده جهان‌نما برافزایش درآمد ساکنین بومی تأثیرگذار بوده است.

جدول ۳. سطح تأثیرگذاری افزایش درآمد ساکنین بومی

شاخص	اماره t	میانگین وضع موجود	حد متوسط	سطح معناداری
توسعه اقتصادی و افزایش درآمد ساکنان بومی	مردم -۱/۲۳	۴۸/۶۹	۴۵	۰/۰۰۰
	کارشناسان ۴/۸۳	۵۱/۳۰	۴۵	۰/۰۰۰

منبع: یافته‌های تحقیق

نتیجه‌گیری

بوم گردی به‌قصد بازدید از خاستگاه‌ها و زیستگاه‌های طبیعی و باهدف حفاظت از میراث فرهنگی به‌مثابه گزینه سودمند اقتصادی تلقی می‌شود. این‌گونه گردشگری نیز دربرگیرنده آثار زیست‌محیطی، اقتصادی و اجتماعی است. ترویج فرهنگ محیط‌زیست و تسهیل در اعمال تمهیدات مربوط به آن، درآمدزایی، ایجاد فرصت‌های شغلی و ارتقای

ارزش‌های معنوی و فرهنگی جامعه میزبان از جمله ره آورده‌ای مثبت این نوع گردشگری تلقی می‌شود. استان گلستان با در نظر گرفتن ویژگی‌های طبیعی مانند بر پارک‌های ملی و مناطق حفاظت‌شده بی‌نظیر، زیستگاه‌ها، آبشارها و تالاب‌های دیدنی و به‌موازات آن احراز نموده‌های فرهنگی ارزشمند از جمله مراکز عمده بوم گردی در ایران است. ذخیره‌گاه زیست‌کره گلستان به‌عنوان آخرین حد پراکنش جنگل‌های هیرکانی در شرق از جایگاه ویژه‌ای در ارائه خدمات توریستی برخوردار است. این ذخیره‌گاه علاوه بر دارا بودن شرایط طبیعی از ویژگی‌های منحصربه‌فرد تاریخی و باستانی نیز برخوردار است. در این بین منطقه حفاظت‌شده جهان‌نما به‌عنوان نگین بارز و سرشار از قابلیت‌ها می‌تواند به‌عنوان نماد گردشگری استان تبدیل گردد. حیات‌وحش منحصربه‌فرد، پوشش گیاهی نادر و بکر، منابع آبی، زیبایی‌های طبیعی، اگر توامان با برنامه‌ریزی و توسعه پایدار همراه باشد. به‌درستی نقش اکوتوریسم را در توسعه‌های دیگر در سایر ابعاد را می‌تواند به همراه داشته باشد. تحقیق حاضر به‌عنوان بررسی ظرفیت و پتانسیل گردشگری منطقه جهان‌نما با تأکید بر توان اکوتوریستی منطقه به انجام رسیده است. شناخت پتانسیل‌های طبیعی منطقه، از قبیل چشم‌اندازها، دره‌ها، کوه‌ها و گیاهان تأثیر گردشگری بر رشد و توسعه آن از اهداف اصلی انجام این پژوهش محسوب می‌گردد. و همچنین شناخت قابلیت‌های طبیعت‌گردی و جاذبه‌های طبیعی منطقه و روستاهای ییلاقی آن منطقه و برنامه‌ریزی‌های دقیق از دیگر اهداف تحقیق بوده است. نقش طبیعت‌گردی و تأثیر آن در ابعاد اقتصادی که خود شامل مؤلفه‌هایی، همچون درآمد، اشتغال، میزان مسافرت، بهبود وضعیت زندگی است از اهداف بارز اقتصادی حاصل از طبیعت‌گردی منطقه جهان‌نما به‌حساب می‌آید. در این بین تبلیغات، شبکه‌های استانی و ملی صداوسیما، مؤسسات خصوصی و دولتی، فرهنگ پذیرش گردشگر از جانب جامعه میزبان، می‌تواند از ابعاد فرهنگی کمک شایانی به روند گردشگری منطقه جهان‌نما داشته باشد بر اساس آنچه که در مبحث بررسی محدوده مورد تحقیق گفته شد، منطقه جهان‌نما از قابلیت و پتانسیل‌های بالایی برای طبیعت‌گردی (اکوتوریسم) برخوردار است که می‌توان با توجه به ظرفیت و قابلیت این منطقه برنامه‌ریزی مناسب و پایدار برای استفاده بهینه را انجام داد. وجود آبگرم روستای زیارت، روستای جهان‌نمای دشت منطقه جهان‌نما، خانه‌های سنتی، انواع چشمه‌ها، تورهای طبیعت‌گردی، انواع گیاهان دارویی، حیات‌وحش، آثار تاریخی و باستانی، محصولات کشاورزی و صنایع دستی و بارزترین نشانه‌ها، همگی از دلایل بارز توجه به این منطقه جهت رونق گردشگری است.

پیشنهادها

- ۱- ناحیه‌بندی منطقه جهان‌نما، بر اساس اطلاعات به‌دست‌آمده و بررسی‌های موجود توانایی‌های منطقه بر اساس وجد مناطق گیاهی و جانوری نادر و همچنین نواحی فرهنگی، ناحیه‌بندی و شناخت اولویت‌های اکوتوریستی این مناطق از برنامه‌های مهم و اساسی به شمار می‌آید.
- ۲- منطقه جهان‌نما به علت وسعت زیادی که دارد و وجود مناطقی که واقعی از همه لحاظ چه گیاهی و چه فرهنگی و چه حیات‌وحش نادر به حساب می‌آیند این مناط کاملاً حفاظت‌شده باشد و از ورود به این منطقه جلوگیری به عمل آید جزء محققین و دانشجویان.
- ۳- مناطقی در منطقه جهان‌نما در نظر گرفته شود جهت ورود همگان، جهت تفرج، پیاده‌روی، چادر زدن، استفاده از چشم‌اندازها و کوه‌پیمایی که بخش زیادی از منطقه جهان‌نما را شامل می‌گردد که با حمایت‌های دولتی و بخش خصوصی، زیر ساخت‌های گردشگری در این ناحیه فراهم و جهت اداره آن از مردم بومی استفاده گردد.
- ۴- ناحیه ایی مانند روستای زیارت در نظر گرفته شود جهت برپایی جشنواره‌های فضلی و برگزاری مسابقات بومی محلی و دعوت از سایر استان‌ها جهت شرکت در این جشن‌های فرهنگی و رونق گردشگر داخلی و خارجی.
- ۵- ایجاد مراکز آموزشی و تبلیغاتی جهت معرفی و راهنمایی گردشگران و بومی‌سازی فرهنگ اکوتوریسم جهت ابتدا بومیان محلی و سپس گردشگران دیگر. این مراکز با ارائه برنامه‌های تفسیری همراه با بروشور، راهنما و مواد آموزشی و تفسیری عمومی و تخصصی و نیز استفاده از کارشناسان باتجربه برای گروه‌های مختلف و همچنین فرآیند تفسیر در محیط. همچنین ارائه برنامه‌های آموزشی جهت دست‌اندرکاران گردشگری، مدیران ادارات، سرمایه‌گذاران استانی و کشوری، سازمان‌های غیردولتی، مدیران، کارشناسان، کارمندان، محیط بانان اداره کل محیط‌زیست و منابع طبیعی.

منابع و مأخذ

- تولایی، سیمین (۱۳۸۵)، بوم‌گردی با تأکید بر جاذبه‌های گردشگری استان گلستان، پژوهش‌های جغرافیایی، شماره ۵۸.
- جوزی، سید علی و همکاران (۱۳۸۹)، ارائه برنامه راهبردی توسعه اکوتوریسم در منطقه حفاظت‌شده‌اند بوشهر با روش فریمن، علوم محیطی، سال هفتم، شماره ۴.
- رضوانی، علی اصغر. (۱۳۷۹). «جغرافیا و صنعت توریسم»، انتشارات پیام نور، چاپ چهارم.
- رنجبران، بهرام، زاهدی، محمد (۱۳۸۹) خدمات گردشگری، چاپ اصفهان.
- رضوانی، محمدرضا و صفایی، جلال (۱۳۸۴) گردشگری خانه‌های دوم و اثرات آن بر نواحی روستایی:
- فرصت یا تهدید مورد: نواحی روستایی شمال تهران، مجله پژوهش‌های جغرافیایی، شماره ۸۸
- طلیعه علیا، زهرا (۱۳۹۰)، وضعیت حقوق اکوتوریسم در ایران، تعالی حقوق، سال سوم، شماره کلانتری، محسن، پرچیانلو، رقیه (۱۳۸۷) جاذبه‌های بوم‌گردی در مناطق حفاظت‌شده استان زنجان، ناشر، آذر کلک..
- محرم نژاد، ناصر، آقاخانی، مهسا (۱۳۸۸) ارزیابی تهدیدها و فرصت‌های عوامل راهبردی صنعت اکوتوریسم و منطقه حفاظت‌شده جاجرود، علوم و فناوری محیط‌زیست، دوره یازدهم، شماره ۴.
- محرم نژاد، ناصر، در بیگی، مزدک (۱۳۸۶) تدوین مدیریت اکوتوریسم در منطقه حفاظت‌شده جهان‌نما، علوم و فناوری محیط‌زیست، دوره نهم، شماره ۳.
- محمدی ده چشمه، مصطفی، زنگی‌آبادی، علی (۱۳۸۸) امکان‌سنجی توانمندی‌های اکوتوریسم استان چهارمحال بختیاری با روش (سوات).
- مسعودی، ملیحه (۱۳۸۸) مدیریت بازدیدکنندگان در مناطق حفاظت‌شده با تعیین فرصت‌های تفریحی، اولین همایش بین‌المللی مدیریت گردشگری و توسعه پایدار، شیراز.
- نیک نژاد (۱۳۸۲) گرگان، دیروز، گلستان امروز، ناشر عشق دانش.